

بررسی انطباق میان توصیفگرهای نمایه‌سازی و کلیدواژه‌های عنوان پایان‌نامه‌های دکترای تخصصی^۱

مریم انصاری^۲

تاریخ دریافت: ۷۹/۱۰/۲۵

چکیده: پژوهش حاضر با استفاده از روش پیمایشی - تحلیلی به تعیین میزان انطباق میان توصیفگرها و کلیدواژه‌های عنوان پایان‌نامه‌های دکترای تخصصی کودکان، زنان، قلب و عروق و روانپزشکی می‌پردازد. ۵۰۶ عنوان پایان‌نامه به روش نمونه‌گیری تصادفی به عنوان نمونه پژوهش تعیین گردید. اطلاعات مورد نیاز با استفاده از چک لیست گردآوری شد و مجموعاً ۹۶ درصد از نمونه پژوهش مورد بررسی قرار گرفت. آزمون‌های به کار رفته در پژوهش آزمون‌های «مجذورکا» و «مقایسه ضریب همبستگی پیرسن با صفر» است. یافته‌های پژوهش نشان داد مجموعاً ۷۰/۳ درصد انطباق میان توصیفگرها و کلیدواژه‌های عنوان وجود دارد. همچنین یافته‌های پژوهش نشان داد پایان‌نامه‌های رشته روانپزشکی از نظر انواع انطباق در وضعیت متفاوتی از سایر رشته‌ها قرار دارند. همچنین افزایش تعداد کلیدواژه‌های عنوان تأثیری بر میزان انطباق ندارد.

کلیدواژه‌ها: نمایه‌سازی، کلیدواژه، پایان‌نامه‌ها، دکترای تخصصی، انطباق، توصیفگر

مقدمه

عنوان نخستین بخشی از هر اثر است که نظر خواننده را به خود جلب می‌کند. سالیان متمادی همواره این مسئله مطرح بوده است که عنوان یک اثر چقدر می‌تواند در بازیابی آن مؤثر باشد.

۱. برگرفته از: مریم انصاری، «بررسی انطباق میان توصیفگرهای نمایه‌سازی و کلیدواژه‌های عنوان پایان‌نامه‌های دکترای تخصصی کودکان، زنان، قلب و عروق و روانپزشکی»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران، ۱۳۷۹
۲. کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی

توجه به این مسئله خود به ابداع روش‌های گوناگونی در نمایه‌سازی انجامیده است. در تعریف نمایه‌سازی آمده است: «پروسه یا فرآیند تخصصی واژه به مدرک برای توصیف محتوی موضوعی آن به منظور بازیابی در مراحل بعد.» (آقابخشی، ۱۳۷۲، ص ۲). پس آنچه در یک نمایه مورد نظر است بازیابی مدرکی است که به توسط این فرآیند ذخیره و سازماندهی می‌شود. در واقع ارزش هر نمایه به این بستگی دارد که بتوان در بازیابی به مدرک مناسب و مورد نیاز دست یافت. (راولی، ۱۳۷۴، ص ۸۳).

در نمایه‌های مبتنی بر عنوان که از انواع نمایه‌سازی به زبان طبیعی به شمار می‌آیند هر یک از واژه‌های مهم عنوان به ترتیب مدخلی برای بازیابی قرار می‌گیرد (حریری، ۱۳۶۲، ص ۴). بنابراین چگونگی ارتباط میان عنوان و موضوع می‌تواند در فرآیند بازیابی اطلاعات موثر باشد. به عبارت دیگر اگر عنوان یک اثر بتواند بیانگر محتوی موضوعی آن اثر باشد، آنگاه نمایه‌ای که براساس عناوین مدارک تهیه شود توانایی این را دارد که استفاده‌کننده را به مدرک مورد نظرش هدایت کند و مشکل کتابداران را در خصوص نبود منابع و اصطلاح‌نامه‌های تخصصی بهبود بخشد (راولی، ۱۳۷۴، ص ۱۵۸).

پیشینه

براساس پژوهش‌های انجام شده مشخص شده است ۶۰ درصد مقالات با استفاده از کلیدواژه‌های عنوان قابل بازیابی هستند (باتل^۱، ۱۹۷۰، ص ۴۲۷-۴۲۸). نتایج حاصل از پژوهش (انانسون^۲، ۱۹۸۷، ص ۱۶۲) که به ارزیابی جست‌وجوی کلیدواژه‌ای در فهرست کتابخانه‌های شش دانشکده پرداخت نشان داد نه تنها جست‌وجوی کلیدواژه‌ای عنوان باعث بازیابی مدارک مرتبط می‌شود بلکه از طریق چنین جست‌وجو، عناوینی بازیابی می‌شوند که با جست‌وجوی موضوعی قابل بازیابی نیستند (جانکین^۳، ۱۹۹۵، ص ۱۶۲). همچنین (فراست^۴، ۱۹۸۹، ص ۱۶۵-۱۷۹) در پژوهشی به بررسی انطباق میان سرعنوان‌های برگزیده از کتابخانه کنگره و کلیدواژه‌های استخراج شده از عنوان در فهرست کتابخانه دانشگاه میشیگان پرداخت و دریافت در ۷۳ درصد موارد کلیدواژه‌های عنوان دقیقاً یا حداقل با بخشی از سرعنوان یا تقسیمات فرعی انطباق دارند و در ۱۱ درصد موارد کلیدواژه‌های عنوان دقیقاً با سرعنوان برابر است.

(بزرگی، ۱۳۷۷) نیز در پژوهشی با عنوان بررسی میزان سازگاری عنوان‌ها و موضوع‌های

1. Bottle

2. Aanonson

3. Junckin

4. Frost

کتابهای فارسی منتشر شده در ایران در فاصله سال‌های ۱۳۶۵-۷۵ به این نتیجه رسید که از مجموع موضوعات اختصاص داده شده به کتاب‌ها ۳۶ درصد از آنها با واژه‌های عنوان سازگاری کامل دارند و به‌طور میانگین میان موضوع‌ها و عناوین کتاب‌های فارسی ۷۳ درصد سازگاری وجود دارد که بالاترین میزان سازگاری مربوط به رده کلیات با ۸۷ درصد و پس از آن رده علوم کاربردی (فن‌آوری) با ۸۳ درصد است.

پایان‌نامه‌ها از جمله منابعی هستند که گرچه گاهی مورد غفلت قرار می‌گیرند و استفاده از آنها ناشی از تصادف است (حری، ۱۳۷۲، ص ۲۲۳) ولی به لحاظ ماهیت پژوهشی و بکر بودن مسئله تحقیق دارای ارزش اطلاعاتی زیادی هستند. بنابراین می‌بایست یافته‌های این پژوهش‌ها را به عنوان اطلاعات ارزشمند به نوعی دسترس‌پذیر ساخت و با شیوه‌های گوناگون به نگهداری و سازماندهی آنها پرداخت. از این‌رو بسیاری از کتابخانه‌ها به نمایه‌سازی این منابع می‌پردازند. در این منابع به لحاظ این که موضوع پایان‌نامه بسیار خاص و محدود است (حری، ۱۳۷۲، ص ۲۲۵) عنوان از اهمیت زیادی برخوردار است. حال سؤالاتی که در اینجا مطرح می‌شود این است که در نمایه‌سازی پایان‌نامه‌ها، عنوان تا چه میزان می‌تواند در ارائه محتوای مدرک نقش داشته باشد؟ و اساساً در این منابع چه میزان انطباق میان واژه‌های عنوان و توصیف‌گرهای نمایه‌سازی وجود دارد؟ و آیا این انطباق در تمام موضوعات یکسان است و اگر چنین نیست در کدام یک از موضوعات این ارتباط بیشتر و در کدام یک کمتر است؟ و نیز افزایش تعداد کلیدواژه‌های عنوان چه تأثیری بر میزان انطباق دارد؟ در پژوهشی که بر روی پایان‌نامه‌های مقطع کارشناسی ارشد کتابخانه دانشگاه ایالتی ایندیانا انجام شد مشخص شد افزایش تعداد کلیدواژه‌های عنوان تأثیری بر میزان انطباق ندارد (کلر^۱، ۱۹۹۲، ص ۶۹-۸۰).

اگر میزان انطباق، خواه به‌طور کامل یا به نحوی میان کلیدواژه‌های عنوان و موضوعات زیاد باشد می‌توان از کلیدواژه‌های عنوان که زبان طبیعی و یا به عبارتی زبان استفاده‌کنندگان است در نمایه‌سازی استفاده کرد و وقت و هزینه کمتری را جهت ذخیره‌سازی مفاهیم صرف کرد و فرآیند مذکور را کوتاه‌تر و به کار سرعت بیشتری بخشید و از سوی دیگر راحتی بیشتری را برای استفاده‌کنندگان فراهم ساخت.

این پژوهش با هدف پاسخ‌گویی به سؤالات طرح شده به بررسی وضعیت انطباق میان کلیدواژه‌های عنوان پایان‌نامه‌های دکترای تخصصی و توصیف‌گرهای نمایه‌سازی که در بخش نمایه‌سازی کتابخانه مرکزی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران به این پایان‌نامه اختصاص داده شده می‌پردازد.

اهداف پژوهش

اهداف کلی

هدف این پژوهش تعیین میزان انطباق میان توصیفگرهای اختصاص داده شده برای نمایه‌سازی پایان‌نامه‌های دکترای تخصصی کودکان، زنان، قلب و عروق و روانپزشکی با کلیدواژه‌های عنوان این پایان‌نامه‌ها است.

اهداف ویژه

- ۱- تعیین میزان انطباق کامل میان توصیفگرها و کلیدواژه‌های عنوان
- ۲- تعیین میزان انطباق بخشی از توصیفگرها و کلیدواژه‌های عنوان
- ۳- تعیین میزان انطباق میان توصیفگرها و کلیدواژه‌های عنوان که از طریق ارجاع «نگاه کنید به» حاصل شده است

فرضیه‌های پژوهش

۱. میزان انطباق میان توصیفگرهای نمایه‌سازی و کلیدواژه‌های عنوان پایان‌نامه‌های چهار رشته مورد بررسی یکسان نیست.
۲. با افزایش تعداد کلیدواژه‌های عنوان تعداد انطباق کامل افزایش نمی‌یابد.
۳. با افزایش تعداد کلیدواژه‌های عنوان تعداد انطباق بخشی از توصیفگر با کلیدواژه‌های عنوان افزایش نمی‌یابد.
۴. با افزایش تعداد کلیدواژه‌های عنوان تعداد انطباق از طریق ارجاع «نگاه کنید به» افزایش نمی‌یابد.

سوالات پژوهش

۱. میزان انطباق کامل میان توصیفگرها و کلیدواژه‌های عنوان چقدر است؟
۲. میزان انطباق میان بخشی از توصیفگرها و کلیدواژه‌های عنوان چقدر است؟
۳. میزان انطباق میان توصیفگرها و کلیدواژه‌های عنوان که از طریق ارجاع «نگاه کنید به» حاصل شده است چقدر است؟
۴. میزان انطباق میان تقسیمات فرعی موضوعی - که از کتاب توصیفگرهای پزشکی (سندی؛ ارتجاعی، ۱۳۷۸) به پایان‌نامه‌های مورد بررسی اختصاص داده شده - و کلیدواژه‌های عنوان چقدر است؟
۵. میزان انطباق میان توصیفگرها به همراه تقسیم فرعی موضوعی - که از کتاب

توصیفگرهای پزشکی به پایان‌نامه‌های مورد بررسی اختصاص داده شده - و کلیدواژه‌های عنوان چقدر است؟

۶. فراوانی هر یک از انواع انطباق ذکر شده به تفکیک سال نگارش پایان‌نامه چقدر است؟

۷. چه تعداد از کلیدواژه‌های عنوان هستند که توصیفگری به آنها اختصاص نیافته است؟

۸. تغییرات تعداد کلیدواژه‌های عنوان با تغییر تعداد انواع انطباق چگونه است؟

روش و جامعه پژوهش

پژوهش حاضر از نوع پیمایش - تحلیلی است و جامعه پژوهش شامل پایان‌نامه‌های دکترای تخصصی چهار رشته کودکان (۳۶۱ عنوان)، زنان (۳۵۴ عنوان)، قلب و عروق (۱۶۶ عنوان) و روانپزشکی (۷۸ عنوان)، که در بخش نمایه‌سازی کتابخانه مرکزی دانشگاه علوم پزشکی خدمات بهداشتی درمانی ایران تماماً با استفاده از کتاب توصیفگرهای پزشکی نمایه‌سازی شده و کار برگه‌های آنان موجود است. با استفاده از فرمول تعیین حجم نمونه تعداد ۵۲۷ عنوان پایان‌نامه به عنوان نمونه پژوهش انتخاب شدند که تعداد ۲۱ عنوان به دلیل اینکه کاربرد آنها در بخش نمایه‌سازی کتابخانه مرکزی موجود نبود از نمونه پژوهش حذف شدند. بدین ترتیب تعداد ۱۷۱ عنوان پایان‌نامه در رشته کودکان، ۱۸۲ عنوان در رشته زنان، ۹۰ عنوان در رشته قلب و عروق و ۶۳ عنوان در رشته روانپزشکی به عنوان نمونه پژوهش انتخاب شدند و نهایتاً ۹۶ درصد از نمونه پژوهش مورد بررسی قرار گرفت.

نمونه‌گیری به صورت تصادفی و براساس جدول اعداد تصادفی صورت گرفته و ابزار گردآوری اطلاعات چک‌لیست است.

در هر پایان‌نامه ابتدا واژه‌های بار معنایی عنوان که در لیست کلمات بازدارنده نیست استخراج شده و سپس به تطبیق توصیفگرهای نمایه‌سازی با این کلیدواژه‌ها پرداخته شد. در تحلیل اطلاعات از آمار توصیفی و تحلیلی استفاده شده است. جهت آزمون فرضیه نخست از آزمون «مجذور کا» و برای آزمون فرضیه‌های دوم، سوم و چهارم پژوهش از آزمون «مقایسه ضریب همبستگی پیرسن با عدد صفر» استفاده شده است.

تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش

لازم به ذکر است که جدول‌های این پژوهش همگی برای دو حالت تهیه شده‌اند. نخست حالتی که نشانگرها در نظر گرفته شده‌اند بدین معنی که هنگام استخراج داده‌ها تنها توصیفگرها مد نظر قرار گرفته‌اند و بررسی وضعیت انواع انطباق تنها در توصیفگرها انجام شده است و

حالت دوم هنگام بررسی وضعیت انواع انطباق نشانگرها نیز در نظر گرفته شده‌اند.

یافته‌های پژوهش در خصوص تعیین میزان انطباق میان توصیفگرها و کلیدواژه‌های عنوان پایان‌نامه‌های دکترای تخصصی کودکان، زنان، و قلب و عروق و روانپزشکی نشان می‌دهد در حالی که نشانگرها در نظر گرفته نشوند $۷۰/۳$ درصد انطباق میان توصیفگرها و کلیدواژه‌های عنوان وجود دارد. این بدان معنی است که $۷۰/۳$ درصد از توصیفگرها، به‌طور کامل یا بخشی از آنها و یا از طریق ارجاع با کلیدواژه‌های عنوان انطباق دارند. (جدول ۱)

جدول ۱. توزیع فراوانی انطباق و عدم انطباق توصیفگرها با کلیدواژه‌های عنوان پایان‌نامه‌های مورد بررسی به تفکیک رشته (بدون در نظر گرفتن نشانگرها)

رشته	کودکان		زنان		قلب و عروق		روانپزشکی		جمع	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
وضعیت انطباق	۷۴۸	۷۲/۱	۷۶۲	۷۰	۳۷۵	۷۱/۶	۲۵۲	۶۴/۶	۲۱۳۷	۷۰/۳
عدم انطباق	۲۸۹	۲۷/۹	۳۲۶	۳۰	۱۴۹	۲۸/۴	۱۳۸	۳۵/۴	۹۰۲	۲۹/۷
جمع	۱۰۳۷	۱۰۰	۱۰۸۸	۱۰۰	۵۲۴	۱۰۰	۳۹۰	۱۰۰	۳۰۳۹	۱۰۰

نتایج پژوهش (فراست ۱۹۸۹) نیز که بر روی فهرست کتابخانه دانشگاه میشیگان انجام شد نشان داد ۷۳ درصد از کلیدواژه‌های عنوان دقیقاً یا حداقل با بخشی از سرعنوان‌های موضوعی یا تقسیمات فرعی انطباق دارند.

هم چنین (بزرگی ۱۳۷۷) در پژوهش خود که بر روی سازگاری میان عنوان کتابهای فارسی و سرعنوان موضوعی انجام داد دریافت به‌طور میانگین ۷۳ درصد سازگاری میان موضوعها و عنوان‌های کتابهای فارسی وجود دارد.

پژوهش حاضر نشان داد در حالی که نشانگرها در نظر گرفته شوند میزان انطباق به $۵۰/۹$ درصد کاهش می‌یابد (جدول ۲).

جدول ۲. توزیع فراوانی انطباق و عدم انطباق توصیفگرها با کلیدواژه‌های عنوان پایان‌نامه‌های مورد بررسی به تفکیک رشته (با در نظر گرفتن نشانگرها)

رشته	کودکان		زنان		قلب و عروق		روانپزشکی		جمع	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
وضعیت انطباق	۸۷۹	۵۴/۶	۸۶۳	۴۹/۷	۴۱۱	۴۷/۱	۲۸۹	۵۰/۳	۲۴۶۰	۵۰/۹
عدم انطباق	۷۴۷	۴۵/۴	۸۷۵	۵۰/۳	۴۶۲	۵۲/۹	۲۸۶	۴۹/۷	۲۳۷۰	۴۹/۱
جمع	۱۶۴۴	۱۰۰	۱۷۳۸	۱۰۰	۸۷۳	۱۰۰	۵۷۵	۱۰۰	۴۸۳۰	۱۰۰

همچنین مشاهده می‌شود بالاترین میزان انطباق مربوط به پایان‌نامه‌های رشته کودکان (۷۲/۱ درصد)، و کمترین میزان انطباق متعلق به پایان‌نامه‌های رشته روانپزشکی (۴/۴ درصد) است (جدول ۱). و در وضعیتی که نشانگرها در نظر گرفته شوند بالاترین و پایین‌ترین میزان انطباق متعلق به پایان‌نامه‌های رشته کودکان (۵۴/۶ درصد)، و قلب و عروق (۴۷/۱ درصد) است. مشاهده می‌شود هنگام در نظر گرفتن نشانگرها میزان انطباق کاهش می‌یابد که این مسئله را می‌توان به ماهیت نشانگرها نسبت داد زیرا نشانگرها مواردی چون وضعیت، جنس، و نوع مطالعه را مشخص می‌کنند که در بسیاری اوقات در عنوان یک پایان‌نامه نمی‌آید.

هم چنین یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد میزان انطباق میان توصیفگرها و کلیدواژه‌های عنوان در پایان‌نامه رشته روانپزشکی با دیگر رشته‌های مورد بررسی در هر دو حالت متفاوت است. بر این اساس فرضیه اول پژوهش مبنی بر یکسان نبودن انطباق میان توصیفگرها و کلیدواژه‌های عنوان در پایان‌نامه‌های چهار رشته مورد بررسی با استفاده از آزمون «مجذور کا» و خطای آماری ۰/۰۵ مورد آزمون قرار گرفت و در هر دو حالت بررسی مورد تأیید واقع شد (در حالت نخست $P=0.05, X^2=18.5$ و در حالت دوم $P=0.05, X^2=15.5$).

جدول ۳. توزیع فراوانی وضعیت انطباق توصیفگرها با کلیدواژه‌های عنوان پایان‌نامه‌های مورد بررسی به تفکیک رشته (بدون در نظر گرفتن نشانگرها)

رشته	کودکان		زنان		قلب و عروق		روانپزشکی		جمع	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
کامل	۳۴۱	۳۲/۹	۳۳۴	۳۰/۷	۱۷۰	۳۲/۴	۱۹۵	۵۰	۱۰۴۰	۳۴/۲
بخشی	۳۰	۲/۹	۵۶	۵/۱	۴۴	۸/۴	۴۲	۱۰/۸	۱۷۲	۵/۷
از طریق ارجاع	۳۷۷	۳۶/۴	۳۷۲	۳۴/۲	۱۶۱	۳۰/۷	۱۵	۳/۸	۹۲۵	۳۰/۴
عدم انطباق	۲۸۹	۲۷/۹	۳۲۶	۳۰	۱۴۹	۲۸/۵	۱۳۸	۳۵/۴	۹۰۲	۲۹/۷
جمع	۱۰۳۷	۱۰۰	۱۰۸۸	۱۰۰	۵۲۴	۱۰۰	۳۹۰	۱۰۰	۳۰۳۹	۱۰۰

یافته‌های جدول ۳ در خصوص تعیین میزان انواع انطباق نشان می‌دهد بدون در نظر گرفتن نشانگرها مجموعاً ۳۴/۲ درصد انطباق کامل میان توصیفگرها و کلیدواژه‌های عنوان پایان‌نامه‌های مورد بررسی وجود دارد که بالاترین میزان این نوع انطباق (۵۰ درصد) متعلق به پایان‌نامه‌های رشته روانپزشکی است. همچنین ۳۰/۴ درصد از توصیفگرها از طریق ارجاع با کلیدواژه‌های عنوان انطباق پیدا کرده‌اند و پایان‌نامه‌های رشته کودکان با ۳۶/۴ درصد بالاترین میزان در این نوع انطباق را دارا هستند. تنها در ۵/۷ درصد، بخشی از توصیفگرها با کلیدواژه‌های عنوان انطباق دارند. این درصدها هنگام در نظر گرفتن نشانگرها به ترتیب ۲۷/۷، ۱۹/۵ و ۳/۷ درصدند (جدول ۴).

جدول ۴. توزیع فراوانی وضعیت انطباق توصیفگرها با کلیدواژه‌های عنوان پایان‌نامه‌های مورد بررسی به تفکیک رشته (با در نظر گرفتن نشانگرها)

وضعیت انطباق	رشته		کودکان		زنان		قلب و عروق		روانپزشکی		جمع	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
کامل	۴۷۸	۲۹/۱	۴۳۲	۲۴/۹	۲۰۶	۲۳/۶	۲۲۳	۳۸/۸	۱۳۲۹	۲۷/۷		
بخشی	۳۰	۱/۸	۵۷	۳/۳	۴۴	۵/۱	۴۸	۸/۳	۱۷۹	۳/۷		
از طریق ارجاع	۳۸۹	۲۳/۷	۳۷۴	۲۱/۵	۱۶۱	۱۸/۴	۱۸	۳/۲	۹۴۲	۱۹/۵		
عدم انطباق	۷۴۷	۴۵/۴	۸۷۵	۵۰/۳	۴۶۲	۵۲/۹	۲۸۶	۴۹/۷	۲۳۷۰	۴۹/۴		
جمع	۱۶۴۴	۱۰۰	۱۷۳۸	۱۰۰	۸۷۳	۱۰۰	۵۷۵	۱۰۰	۴۸۳۰	۱۰۰		

(فراست ۱۹۸۹، ۱۶۵-۱۷۹). در پژوهش خود ۱۱ درصد انطباق کامل مشاهده کرد. (بزرگی ۱۳۷۷) نیز ۳۶ درصد انطباق کامل میان کلیدواژه‌های عنوان و موضوعات به دست آورد. همچنین یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد ۴۴/۳ درصد انطباق‌ها به صورت توصیفگر به همراه تقسیم فرعی، ۹/۶ درصد بصورت توصیفگر و ۲/۸ درصد به صورت تقسیم فرعی به تنهایی با کلیدواژه‌های عنوان است و در حالتی که نشانگرها در نظر گرفته شود این درصدها به ترتیب ۳۸/۵ درصد، ۲۰/۸ درصد، و ۲/۴ درصد است. همانطور که ملاحظه می‌شود، در هر دو حالت مورد بررسی انطباق از نوع توصیفگر به همراه تقسیم فرعی بالاترین میزان را به خود اختصاص داده است.

یافته‌های پژوهش مبنی بر چگونگی فراوانی انواع انطباق به تفکیک سال نگارش پایان‌نامه نشان می‌دهد از سال ۶۱ به بعد انطباق کامل بیشتر از سایر انواع انطباق دیده می‌شود و به تدریج در این فاصله زمانی انطباق کامل بیشتر شده است. لذا می‌توان نتیجه گرفت در سالیان اخیر در نمایه‌سازی، کلیدواژه‌های عناوین بیشتر مورد توجه قرار گرفته‌اند و همچنین عناوین پایان‌نامه‌ها بار اطلاعاتی به خود گرفته‌اند و پژوهشگران در انتخاب عناوین پایان‌نامه‌های خود دقت بیشتر به خرج داده‌اند.

ذکر این نکته حائز اهمیت است که یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد از مجموع ۳۰۳۹ توصیفگر مورد بررسی، تنها ۸۲ مورد به صورت جمع و منفرد بکار رفته و در وضعیتی که نشانگرها در نظر گرفته شوند نیز ۱۶۴ مورد از مجموع ۴۸۳۰ توصیفگر و نشانگر این حالت را دارا هستند، که این تعداد با توجه به مسئله جمع و مفردها در زبان طبیعی امیدوارکننده به نظر می‌رسد. همچنین هیچ مورد مقلوب در این پژوهش مشاهده نشد.

یافته‌های دیگر پژوهش در خصوص اینکه چه تعداد از کلیدواژه‌های عنوان هستند که توصیفگری به آنها اختصاص داده نشده، نشان می‌دهد در حالتی که نشانگرها در نظر گرفته نشوند

بیش از ۲/۵ درصد از پایان‌نامه‌های مورد بررسی حداقل یک کلیدواژه در عنوان خود دارند که در توصیف‌گرها نیامده است.

ولی در صورتی که نشانگرها در نظر گرفته شوند تنها ۱۶/۶ درصد از پایان‌نامه‌ها این شرایط را دارا هستند. در این جا کلیدواژه‌هایی که به عنوان نشانگر در نظر گرفته می‌شوند مانند مکان، شهر، و نوع مطالعه در حالت نخست محاسبه شده است. حال آنکه بسیاری از این دست کلیدواژه‌ها ارزش جست‌وجوی زیادی نداشته و باعث نمی‌شود اطلاعات زیادی از دست برود همانطور که داده‌های جدول ۳ و ۴ نشان می‌دهد بدون در نظر گرفتن نشانگرها میزان تمام انواع انطباق بیش از زمانی است که نشانگرها محاسبه شوند. لذا در این جا منطقی است حالتی اساس بحث قرار گیرد که نشانگرها در نظر گرفته می‌شوند و چنین نتیجه‌گیری می‌شود که تنها در ۱۶/۶ درصد از پایان‌نامه‌ها کلیدواژه‌هایی در عنوان وجود دارد که توصیف‌گری به آنها اختصاص نیافته است.

در این راستا مشخص شد پایان‌نامه‌های رشته قلب و عروق (با ۲۲/۳ درصد) کلیدواژه‌های بیشتری در عنوان خود دارند که در توصیف‌گرها نیامده است.

هم چنین فرضیه‌های دوم، سوم و چهارم پژوهش مبنی بر عدم افزایش تعداد انواع انطباق با افزایش کلیدواژه‌های عنوان با استفاده از آزمون «مقایسه ضریب همبستگی پیرسن با عدد صفر» و خطای آماری ۰/۰۵ مورد آزمون قرار گرفت و تأیید گردید. ولی در صورتی که نشانگرها نیز در نظر گرفته شوند با افزایش تعداد کلیدواژه‌های عنوان تعداد انطباق کامل در پایان‌نامه‌های رشته‌های قلب و عروق و زنان افزایش می‌یابد. بدین ترتیب فرضیه دوم پژوهش رد و فرضیه‌های سوم و چهارم پژوهش تأیید می‌گردد.

روند روبه رشد بهره‌گیری از فن‌آوری در مراکز اطلاعاتی و تحقیقاتی کتابداران را بر آن می‌دارد که به راه‌های گوناگون جهت هر چه کوتاه‌تر کردن فرآیند سازماندهی منابع اطلاعاتی و افزایش نقاط دستیابی در امر بازیابی بیاندیشند. لذا براساس نتایج به دست آمده از این پژوهش می‌توان از عناوین پایان‌نامه در این دو امر بهره جست.

پیشنهادات پژوهش

- یافته‌های پژوهش نشان داد در سال‌های اخیر انطباق کامل نسبت به انطباق از طریق ارجاع بیشتر شده است. همچنین با توجه به این نکته پژوهش که انطباق کامل ۳۴/۲ درصد و انطباق از طریق ارجاع ۳۰/۴ درصد است، جهت به حداقل رساندن انطباق از طریق ارجاع و یکسان‌سازی واژه‌گان مترادف و نزدیک‌تر کردن زبان نویسندگان و نمایه‌سازان راه حل‌های زیر پیشنهاد می‌شود:

نخست آنکه می توان از نویسندگان درخواست کرد در به کارگیری واژگان مترادف در عناوین پایان نامه ها یا مقالات خود از واژگان متداول آن رشته در انتخاب توصیفگرها مورد توجه قرار گیرد. علاوه بر این همکاری بین فرهنگستان علوم پزشکی و دانشگاههای علوم پزشکی و خدمات بهداشتی - درمانی نیز می تواند مهمترین نقش را در این رابطه ایفا کند. بدین معنی که چنانچه این دو، واژگان مرجح و مصوب خود را در این زمینه به دست اندرکاران واژه سازی پزشکی و نویسندگان اعلام نموده و سعی در ترویج استفاده از این واژگان مرجح کنند، مشکلات ناشی از واژگان مترادف و ارجاعی به حداقل خواهد رسید و به این ترتیب زمینه ایجاد نمایه سازی براساس زبان طبیعی فراهم می شود.

- یافته های پژوهش نشان داد که کلیدواژه هایی در عناوین پایان نامه ها وجود دارد که دارای ارزش اطلاعاتی هستند ولی در توصیفگرها نیامده اند. لذا پیشنهاد می شود در نمایه سازی، این واژه گان مورد توجه قرار گرفته و به توصیفگرهای نمایه سازی اضافه شوند.

- یافته های پژوهش نشان داد هنگام در نظر گرفتن نشانگرها میزان انطباق از ۷۰/۳ درصد به ۵۰/۹ درصد کاهش می یابد. لذا پیشنهاد می شود بررسی شود چه تعداد جست و جو از طریق نشانگرها صورت می پذیرد و ارزش جست و جویی آنها چقدر است.

مآخذ

۱. آقا بخشی، علی (۱۳۷۲). *نمایه سازی همارا*. تهران: مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران.
۲. بزرگی، اشرف السادات. (۱۳۷۰). بررسی میزان سازگاری موضوع ها و عنوان ها در کتاب های فارسی. *فصلنامه کتاب*. دوره دوم، ش ۱-۴.
۳. بزرگی، اشرف السادات (۱۳۷۷). بررسی میزان سازگاری عنوان ها و موضوع های کتاب های فارسی منتشر شده در ایران در فاصله سال های ۱۳۶۵-۱۳۷۵. پایان نامه دکتری. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات.
۴. حرری، عباس (۱۳۷۲). *مروری بر اطلاعات و اطلاع رسانی*. تهران: دبیرخانه هیأت امنای کتابخانه های عمومی کشور.
۵. حریری، مهرانگیز؛ توفیق، مسعوده (۱۳۶۲). *نمایه گردان. اطلاع رسانی*، نشریه فنی مرکز اسناد و مدارک علمی. دوره هشتم، شماره ۲.
۶. راولی، جنیفر (۱۳۷۴). *نمایه سازی و چکیده نویسی*. ترجمه جعفر مهرداد. تهران: سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی.
۷. سندی، مریم؛ ارتجانی، مریم (۱۳۷۸). *توصیفگرهای پزشکی (انگلیسی به فارسی - فارسی به انگلیسی)*. ۲ ج. تهران: دانشگاه علوم پزشکی ایران.

Information Technology and Libraries, 14(3).

9. Bottle, Robert; Preibish (1970). Proposed Kwic Index for Psychology. *Journal of the American Society for Information Science*, (11, 12).
10. Frost, Carolyn (1989). Title Word as Entry Vocabulary to LCSH: Correlation between Assigned LCSH Term and Derived Terms from Title. *Cataloging & Classification Quarterly*, 10(1,2).
11. Keller, Barbara (1992). Subject Content through Title: A Master Matching Study in Indian State University. *Cataloging & Classification Quarterly*, 15(3).